

Jaarverslag 2015 van de Chemie-Historische Groep (CHG) van de KNCV

Activiteiten

In 2015 organiseerde de CHG, alleen of in samenwerking, de volgende activiteiten – uitgebreidere verslagen zijn te vinden op onze website (*vide infra*):

(i) De datum van de eerste bijeenkomst van 2015, 20 mei, viel al wat later in het jaar, omdat we graag hadden deelgenomen aan de KNCV-voorjaarsbijeenkomst, die echter niet georganiseerd ging worden... Wij waren die dag te gast bij het FrieslandCampina Innovation Centre te Wageningen, waar onder de titel “Nourishing by Nature” – hoe de natuur een chemisch handje is geholpen vijf sprekers zo’n twintig belangstellenden op buitengewoon boeiende wijze onderhielden – Ger Willems, directeur van het Innovation Centre & onze gastheer, beet de spits af met een voordracht getiteld *“Nourishing by Nature”: Missie en wording van het FrieslandCampina Innovation Centre*, waarbij ook de coöperatieve structuur van FrieslandCampina mooi over het voetlicht kwam – vervolgens traden op Harro Maat (Wageningen UR) met *Van zuivelbereiding tot metabolic engineering: Het Wageningse voedingsonderzoek tussen universiteit en industrie*, een erg mooi overzicht; Bert Theunissen (U Utrecht) met *Van Ūs Mem tot Turbokoe: De melkveefokkerij in de twintigste eeuw*, waarna je toch met andere ogen naar koeien gaat kijken; Jan Korsten (Stichting Historie der Techniek, TU/e) met *Een geschiedenis van R&D in de zuivelindustrie: De fundamenten van nieuwe mogelijkheden*, een mooie aanvulling op de eerste twee verhalen; en tot slot Jos Lankveld over zijn buitengewoon boeiende boek, waarvan hij een paar exemplaren had meegenomen, die gretig aftrek vonden: *Zuivelfabrieken kwamen en gingen*. – Zeer inspirerend. – Het geheel werd afgesloten met een korte wandeling door het gebouw, o.l.v. Ger Willems, en een ‘knabbel + glaasje fris’, waarbij nog relatief lang over het gebodene van gedachten gewisseld werd.

(ii) Op zaterdag 13 juni togen twaalf personen, 2 sprekers & 10 belangstellenden, w.o. twee conservatoren van het Rijksmuseum [wat bij ons natuurlijk in goede aarde viel], naar het Nederlands Steendrukmuseum te Valkenswaard, voor het middag-symposium Scheikunde op steen: De ontwikkeling van de steendruk tot ca. 1900. In twee volstrekt superieure voordrachten leidden Ad Stijnman (graficus, expert in historische druk- en etstechnieken & bibliothecaris), *Voorlopers van de chromolithografie*, en Dick van Lente (Erasmus School of History, Culture and Communication, R’dam), *Opkomst en toepassingen van de lithografie. Met bijzondere aandacht voor populaire scheikundeboeken*, ons door de geschiedenis van druktechnieken, met het accent op de lithografie natuurlijk, en hun toepassingen & maatschappelijke context. – Vervolgens sprak directeur & oprichter van het museum, Ir. Peter-Louis Vrijdag, ons nog toe (zie de website van het museum, www.steendrukmuseum.nl, voor details omtrent museum & gebouw), waarna ons een heldere demonstratie van het steendrukken werd gegeven, en wij de rijke verzameling van het museum konden bezichtigen. Een borrel aan het eind maakte het feest compleet. Een dag om nooit te vergeten.

(iii) Het Kruidgebouw U Utrecht was op woensdagavond 9 september het toneel voor een samen met de CKMN georganiseerde lezing, gegeven door Arjo Roersch van der Hoogte (promotie bij Prof. Toine Pieters [U Utrecht] 21-12-2015; nu bij Synthron) onder de titel *The Dutch Golden Alkaloid Age: Het Nederlands-Indische kina en coca monopolie en de Nederlandse kinine en cocaïne industrie (ca. 1850-1950)*. Een rijk onderwerp, dat zeer in de smaak viel bij de ruim twintig toehoorders, die dus nog over

van alles nader geïnformeerd wilden worden, zodat uiteindelijk na twee uur (incl. kleine pauze) de spreker nog lang niet door zijn stof heen was... Harre Kayen (RCK) contracteerde Arjo derhalve subiet om het verhaal af te komen maken in Rotterdam. Succes verzekerd.

(iv) Ruim twintig personen, van nogal diverse pluimage dit keer (mooi!), vormden ook het publiek bij het mini-symposium Van open naar gesloten kringlopen, over fosfor in de 19^e en 20^e eeuw. Dit symposium vond plaats op donderdag 8 oktober in het onderwijscomplex De Rooi Pannen, Eindhoven – een aanbevelenswaardige plek voor dergelijke bijeenkomsten. Als spreker traden op: (1) Ernst Homburg (U Maastricht), *Kringloopdenken in chemie en economie: een eeuwenoud verhaal*; (2) Hanne de Winter (U Leuven – net klaar met het schrijven van haar proefschrift), *Over bemesting en fosfor. Een historiografische schets van het fosforgebruik in de Belgische landbouw, 1880-1990*; (3) Koop Lammertsma (VU A'dam), *"Peak phosphorus" – Een Element in Gevaar?*; en ten slotte (4) Rob de Ruiter (Voormalig directeur van de eveneens voormalige fosforfabriek Thermphos [Vlissingen-Oost]; nu consultant [o.a. voor Ecophos]), *Fosforschaarste: onzin!*. – Na afloop van de lezingen, in de pauze, en tijdens de afsluitende borrel bleek het merendeel van de belangstellenden zelf op de 1 of ander wijze professioneel bij de fosfor-problematiek betrokken te zijn, zodat er veel gediscussieerd werd, en nieuwe contacten gelegd. – Daar doen we het dus voor (o.a.)!

(v) De jaarlijkse bijeenkomst met onze Vlaamse collegae, de Sectie Historiek van de KVCV, had dit jaar een feestelijk tintje omdat de Sectie Historiek haar 25-jarig bestaan vierde. De bijdragen aan de bijeenkomst waren gebundeld in een mooi uitgegeven jubileumboekje, de sprekers kregen een fles champagne mee naar huis, en de voorzitter van de CHG bood zijn tegenhanger namens het CHG-bestuur een moderne alembiek aan, geblazen tijdens onze voorgaande gezamenlijke bijeenkomst in Leerdam, waarop onze felicitaties gegraveerd waren. Na afloop werden Hendrik Deelstra, man van het eerste uur, en zijn vrouw vanwege hun verdiensten voor de Sectie nog in de bloemetjes gezet.

De jubileumbijeenkomst vond plaats in het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen te Gent (B), met als thema 150 jaar benzeenformule, haar ontstaan en huidige betekenis: tenslotte bedacht Kekulé die formule tijdens zijn professoraat in Gent. Een kleine negentig personen hadden zich hiervoor ingeschreven, w.o. een opmerkelijk aantal jeugdigen. Het zeer gevarieerde & bij vlagen uiterst boeiende programma kende het volgende palet aan sprekers: (1) Luc Moens (erevice-rector U Gent), *Verwelkoming*; (2) Hendrik Deelstra (U Antwerpen), *25 jaar sectie Historiek (KVCV): een uitdagend parcours*; (3) Pierre de Clerq (U Gent), *In het spoor van Kekulé te Gent (1858-1867)*; (4) Arsène Lepoivre (U Antwerpen), *Benzeen: van brutoformule tot ring-structuren met streepjes en ballonnetjes*; (5) Ernst Homburg (U Maastricht), *De wisselwerking tussen benzeentheorie en de economische impact van de kleurstofchemie: aan mythevorming geen gebrek?*; (6) Toine Pieters (U Utrecht), *De benzeenrevolutie in de farmacie: van kleurstoffenchemie naar farmaceutische chemie*; en tot slot (7) Luc Hens (Vrije Uni Brussel), *Milieu- en gezondheidseffecten van benzeen en zijn derivaten: 150 jaar gewijzigde inzichten*. – De receptie na afloop bood nog ruim de gelegenheid tot genoeglijke kout – alweer geslaagd, dus.

(vi) Het jaar werd afgesloten met een avondbijeenkomst op vrijdag 27 november in Utrecht (Café Florin), georganiseerd i.s.m. Jong KNCV in het kader van het Internationaal Jaar van het Licht. Met zo'n vijftien toehoorders was het niet de grote klapper van 2015, maar het programma was prachtig. – Andries Meijerink (U Utrecht), professor in de Lichtkunde naar het woord van Henk Westbroek, onderhield ons op zijn bekende wijze onder het kopje *Van Kampvuur tot LED-lamp*. Weliswaar waren we na luttele minuten al bij de gloeilamp aangeland, maar de behandeling van fosforen en quantum

dots was dan ook zeer de moeite waard. – Fokko Jan Dijksterhuis (U Twente, & sinds kort ook deeltijdhgl aan de VU) hield vervolgens moeiteloos onze aandacht gevangen terwijl hij sprak over *Opvattingen over licht in de 17^e en 18^e eeuw*. Van licht als onderwerp van toegepaste wiskunde & fysica naar licht als substantie, ja zelfs als element (Lavoisier): fascinerend. – De afsluitende borrel was zeer geanimeerd.

Brandende vraag

Omdat wij vonden dat het aantal deelnemers aan de eerste twee activiteiten van 2015 beneden de maat was, hebben wij voor alle zekerheid onze leden de vraag voorgelegd of onze programmering hun goedkeuring nog wel kon wegdragen, of dat (1) andere onderwerpen aan de orde zouden moeten komen, (2) zaterdagen en/of avonden juist wel, of juist niet geschikt zijn, en (3) de locaties misschien te vaak te ver uit de buurt zijn. Zoals al eerder uit enquêtes onder onze leden is gebleken zijn de voorkeuren uiterst divers, maar *grosso modo* is er geen druk om het bijeenkomstenbeleid grondig te herzien. – Wel is het zo dat bereikbaarheid van de locatie een grotere rol speelt dan voorheen, en dat het aantal actieve bijeenkomstbijwoners langzaam afneemt... Het bestuur bezint zich op initiatieven om deze laatste trend te keren.

Website

Eric Wils en Jacob van Dijk bouwen gestaag voort aan de CHG website (www.kncv.nl/chg) – er wordt met name gewerkt aan uitbreiding van het aantal (auto-)biografieën van Nederlandse chemici, in welk kader wij ook enkele *éminences grises* gevraagd hebben ons van materiaal henzelf betreffende te voorzien, een vraag waar ook regelmatig aan tegemoet gekomen wordt.

Tevens werden relevante chemiehistorische gegevens uit bepaalde jaargangen van het Chemisch Weekblad op de website gezet. Wij streven er natuurlijk naar om het gehele Chemisch Weekblad van de afgelopen eeuw te laten digitaliseren voor plaatsing op de website. Er is nu een complete analoge set voor dit doel beschikbaar, en we zijn op zoek naar de benodigde financiën.

Ledental

Het ledental is iets afgenomen, van 80 vorig jaar naar 77 *ultimo* 2015.

Bestuur

Het bestuur kwam bijeen op 18 februari, 28 mei, 22 augustus (in de indrukwekkende bibliotheek van onze secretaris), en 9 december.

Het bestuur heeft van één lid afscheid moeten nemen, nl. Patricia Kooyman – zij is hoogleraar geworden aan de Universiteit van Kaapstad, Zuid-Afrika, waar zij nu de Research Chair Nanomaterials & Catalysis bezet – wij betreuren haar vertrek, maar *c'est la vie*, en we wensen haar heel veel succes! – ook is het zo dat Andreas Weber tijdelijk in Philadelphia zit (Chemical Heritage Foundation), werkend aan een boek – contactgegevens van het bestuur staan op de website (*vide supra*).

Het bestuur heeft, net als in voorgaande jaren, regelmatig contact gehad met zusterorganisaties als NPT, de Sectie Historiek van de KVCV, en de Chemische Kringen.

Verder heeft het bestuur er bij directeur & conservatoren van Museum Boerhaave op aangedrongen, onderbouwd met specifieke voorbeelden, om de chemie niet al te zeer te negeren bij het inrichten van de nieuwe vaste opstelling, die in 2016 zal plaats vinden, o.a. in een onderhoud op 12 november – het is echter niet onwaarschijnlijk dat we het ook in de toekomst zullen moeten hebben van speciale tentoonstellingen & lezingen met chemische inslag.

De voorzitter en de secretaris, tenslotte, hebben de vragen van de Working Party on the History of Chemistry van EuCheMS (European Association for Chemical and Molecular Sciences), in het kader van een Survey on the History and Chemistry in Europe, zo compleet mogelijk beantwoord.